

Стеценко Інна Михайлівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

провідний науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем управління
правоохоронною діяльністю
та її психологічного супроводження
навчально-наукового інституту
післядипломної освіти Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор **Бабаніна В. В.**

ПОКАРАННЯ ЗА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Питання незаконного перетинання державного кордону залишається актуальним для України, особливо на сьогодні. В теперішній час наша держава постала перед викликом, яких ще не було в її новітній історії – збройною агресією, яка вплинула на всі аспекти суспільного життя, зокрема і діяльність правоохоронних органів з протидії злочинності [9, с. 216; 10]. З початком введення воєнного стану кількість випадків незаконного перетину суттєво зросла, що є загрозою демографічній ситуації, національній безпеці та територіальній цілісності держави.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України» від 18 жовтня 2018 року № 2599-VII Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено ст. 332-2 «Незаконне перетинання державного кордону України». Основною підставою криміналізації таких діянь є захист національної безпеки та забезпечення недоторканності державного кордону.

Відповідно до ст. 332-2 КК України кримінальна відповідальність за незаконний перетин державного кордону України настає за його перетин з наміром завдати шкоди державним інтересам. Відповідну суспільну небезпеку становить і діяння, яке вчиняється особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або ж особами з підрозділів збройних сил, чи інших силових відомств країни-агресора, що вчинили перетин державного кордону України будь-яким способом поза офіційними пунктами пропуску, або ж безпосередньо в цих пунктах, але без необхідних документів. Також, перетин вважається незаконним, якщо подані документи містять неправдиву інформацію.

За такі дії передбачене покарання у вигляді позбавлення волі строком до трьох років. При вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 332-2 КК України повторно, або якщо його вчинено групою осіб то такі дії становлять більшу суспільну небезпеку і караються від трьох до п'яти років позбавлення волі. Найбільш тяжке покарання (від п'яти до восьми років позбавлення волі) по зазначеному кримінальному правопорушенні призначається у разі, якщо дії передбачені в ч. 1, 2 ст. 332-2 КК України супроводжувалися насильством або застосуванням зброї.

Положення статті не поширюються на громадян України, які стали жертвами торгівлі людьми і повертаються на Батьківщину без документів, а також на іноземців та осіб без громадянства, які прибувають на територію країни з наміром звернутися із заявою про надання притулку або статусу біженця відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [6].

Ефективність покарання залежить від якості побудови кримінально-правової санкції, встановлення меж яких має теоретичне та практичне значення [7, с. 341].

На нашу думку, удосконалення положень Особливої частини КК України, зокрема й санкцій, для вітчизняної системи кримінального права, варто здійснювати з урахуванням досвіду, здобутого в інших країнах. Останнім часом українські науковці звертають пильну увагу на необхідність вивчення аспектів Особливої частини кримінального права іноземних країн. Як підкреслює В.О. Навроцький, актуальність дослідження кримінальних законів зарубіжних держав впливає з наступних обставин: 1) членство України в міжнародних і європейських структурах; 2) глобалізація злочинності; 3) інтенсивне поглиблення міжнародних контактів (безвізовий режим, євроінтеграція та інше); 4) вдосконалення національного законодавства через запозичення найкращих практик [8].

Дослідження кримінального законодавства інших країн задля виявлення його позитивних сторін потребує проведення порівняльного аналізу. Це передбачає зіставлення норм КК відповідних держав із положеннями КК України, застосовуючи, власне, компаративістський підхід.

У європейських країнах за незаконний перетин кордону зазвичай передбачено кримінальне покарання, хоча вид і суворість цього покарання варіюються залежно від правових норм кожної окремої країни.

Одним з прикладів жорсткого правового підходу до незаконного перетину кордону є Німеччина. Відповідно до § 95 Закону про перебування іноземців, порушнику загрожує штраф або позбавлення волі терміном до одного року, а у разі обтяжуючих обставин – до

трьох років. Такий підхід свідчить про раціональне ставлення держави до охорони кордонів.

Проблема незаконного перетину кордону, враховуючи міграційну кризу, загрозу тероризму та воєнні конфлікти, стала надзвичайно нагальною. У відповідь на це чимало європейських держав переглянули своє кримінально-правове законодавство, посилюючи покарання за подібні правопорушення. Міжнародний досвід демонструє широкий спектр підходів: від впровадження диференційованих стратегій, орієнтованих на забезпечення правової ясності, до запровадження жорсткої політики стримування. Особливо цікавими є приклади Угорщини та Чехії.

Угорщина застосовує один із найменшгуманних кримінально-правових підходів до незаконного перетину кордону. Відповідно до ст. 352-а КК Угорщини, особа, що незаконно перетинає кордон (долає прикордонні інженерні конструкції), карається позбавленням волі на строк до трьох років. У разі наявності обтяжуючих обставин – зокрема, використання зброї, участь у масових заворушеннях або озброєний характер дій – покарання посилюється від двох до восьми років позбавлення волі. Якщо діяння передбачене ст. 352-а КК Угорщини призвело до смерті, передбачено строк від п'яти до десяти років позбавлення волі. Такий підхід характеризується значною криміналізацією міграційних правопорушень і спрямований на запобігання порушенням через створення стримувального ефекту.

Чеське кримінальне правосуддя, незважаючи на можливість застосування суворих санкцій щодо ув'язнення, втілює в життя більш організований та юридично збалансований метод. Зокрема, ст. 339–341 КК Чехії визначають: за незаконне перетинання кордону із застосуванням насильства або погрози безпосереднього насильства передбачене покарання від 1 до 5 років позбавлення волі; за вчинення такого діяння групою осіб із застосуванням зброї або в умовах воєнного стану – від 3 до 10 років позбавлення волі, або конфіскацію майна; за організацію незаконного перетину кордону – до 2 років або заборонаю здійснювати професійну діяльність. Характерною особливістю данського підходу є принцип пропорційності – кожен різновид правопорушення карається відповідним чітко визначеним покаранням, залежно від рівня суспільної небезпеки.

Угорський досвід виражає жорсткий і переважно репресивний підхід, спрямований на превентивні заходи, тоді як Чехія впроваджує структуровану правову модель, яка базується на диференціації у сфері кримінального права. Для України, що перебуває в зоні високого ризику через військове протистояння з росією та зростання незаконної діяльності на кордоні, аналіз таких моделей набуває особливої важливості.

Цікавим досвідом для України у побудові санкцій норми про незаконний перетин державного кордону є модель Латвії. Кримінальні

правопорушення з меншою суспільною небезпечністю діяння передбачають покарання у вигляді тимчасового позбавлення волі або пробачийного нагляду, або громадськими роботами, або штрафом, замість позбавлення волі. Такий методологічний підхід дозволяє зберігати принципову суворість покарань з більшою суспільною безпекою кримінальних правопорушень, одночасно забезпечуючи пропорційність і гуманність у поодиноких випадках, заздалегідь спланованих. Чехія демонструє приклад адаптивної системи правового регулювання, в якій характер та обсяг покарання враховують ступінь суспільної загрози правопорушення, варіюючи від конфіскації майна до тривалого терміну ув'язнення.

Угорщина, зі свого боку, вирізняється більш жорсткою політикою у сфері протидії кримінальним правопорушенням, яка характеризується радикальністю в боротьбі зі злочинністю; водночас місцеве законодавство передбачає чітке розмежування тяжкості правопорушень. Це теоретично забезпечує можливість застосування широкого спектра покарань залежно від конкретних обставин. Врахування цих прикладів має особливу значущість для України, особливо в умовах правового режиму воєнного стану, коли надзвичайно важливо забезпечити баланс між суворістю покарань і дотриманням принципів суспільної справедливості та гуманізму.

В умовах української дійсності, особливо в умовах бойових дій, суворе покарання за незаконний перетин державного кордону, що ставить під загрозу державну безпеку, є вкрай необхідним. Йдеться, зокрема, про випадки, коли кордон перетинають члени диверсійних груп, які мають при собі зброю, або з наміром уникнути мобілізації. У випадку одиничних, неорганізованих та ненасильницьких порушень, є сенс розглядати штраф або громадські роботи як основний чи альтернативний вид покарання.

Такий підхід допомагає раціонально розподіляти ресурси правоохоронних органів, спрямовуючи їх на боротьбу зі справді тяжкими кримінальними правопорушеннями.

Окрім того, громадські роботи можуть включати залучення тих, хто порушив закон, до робіт, корисних для суспільства. Скажімо, це може бути підтримка підрозділів ДСНС для усунення наслідків воєнних дій та відбудові критичної інфраструктури. Розширено спектр можливостей, включаючи активну участь у діяльності медичних закладів, волонтерських організацій, місцевих органів самоврядування для відновлення комунальних послуг, а також у соціальних та екологічних службах. Така практика позитивно вплине як на реабілітацію осіб, що скоїли правопорушення, так і на підтримання ключових функцій держави у цей надзвичайно важкий час.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України : Закон України від 18 жовтн. 2018 р. № 2599-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2599-19#n6>.
3. Кримінальний кодекс Чеської Республіки (Trestní zákoník): Закон № 40/2009 Sb. URL : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>.
4. Кримінальний кодекс Угорщини (Büntető Törvénykönyv, Btk.): Act C of 2012 on the Criminal Code of Hungary. URL : <https://njt.hu/jogszabaly/2012-100-00-00>.
5. Germany. *Criminal Code (Strafgesetzbuch – StGB)*. Translation by Prof. Dr. Michael Bohlander. Published by the Federal Ministry of Justice and Consumer Protection, in cooperation with juris GmbH. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html.
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011. № 3671-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.
7. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2012. 908 с.
8. Навроцький В. О. Кримінальне законодавство зарубіжних держав: питання Особливої частини. Львів : Юридичний факультет ЛДУ ім. І. Франка, 1999. 56 с.
9. Тарасенко О. С. Криміналістичні особливості досудового розслідування в умовах військових дій. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану*: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. С. 216–218. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/zbirnyk-z-oblozhkoju_29.04.2022.pdf.
10. Чернявський С. С., Стрільців О. М., Тарасенко О. С. та ін. Застосування космічних та геоінформаційних технологій під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень: *метод. реком.*; за загальною редакцією М. С. Цуцкірідзе; 2-ге вид. випр. й доповн. 2024, НАВС. 93 с.